

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний університет
імені Володимира Гнатюка
Тернопільський відділ Українського географічного товариства
Гуманітарно-природничий університет імені Яна Длугоша
(Ченстохова, Польща)
Барановицький державний університет (Барановичі, Білорусь)

**ТУРИЗМ, ГЕОГРАФІЯ, КРАЄЗНАВСТВО:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

**Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(16-17 травня 2019 року)**

Тернопіль – 2019

УДК 338.48 : 908 : 91 : 005.745

*Друкується за рішенням Вченої ради
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (протокол № 11 від 23 квітня 2019 року).*

Редакційна колегія:

Воницік Я. – доктор габлітований, професор (м. Ченстохова, Польща);
Денисик Г. І. – доктор географічних наук, професор (м. Вінниця, Україна);
Заставецька Л. Б. – доктор географічних наук, професор (м. Тернопіль, Україна);
Малолєшич Е. – доктор габлітований, професор (м. Ченстохова, Польща);
Сивий М. Я. – доктор географічних наук, професор (м. Тернопіль, Україна);
Шаблій О. І. – доктор географічних наук, професор (м. Львів, Україна).

Рецензенти:

Шаблій О. І. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри економічної і соціальної географії (Львівський національний університет імені Івана Франка);
Пушкар З. М. – кандидат географічних наук, доцент кафедри управління персоналом і регіональної економіки (Тернопільський національний економічний університет);
Дударчук К. Д. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму (Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка).

Т 86 Туризм, географія, краєзнавство: актуальні проблеми теорії і практики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 16-17 травня 2019 р.). – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2019. – 328 с.

ISBN 978-617-595-088-3

До збірника матеріалів конференції ввійшли результати наукових досліджень, представлених на Міжнародній науково-практичній конференції, що відбулася у м. Тернополі 16-17 травня 2019 р. Вони охоплюють широке коло питань у галузі туризму, географії і краєзнавства.

Для фахівців у галузі туризму, географії, працівників державних і громадських природоохоронних закладів і установ, учителів та студентів, широкого кола читачів.

УДК 338.48 : 908 : 91 : 005.745
ISBN 978-617-595-088-3

© ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2019
© Колектив авторів, 2019

КРАЄЗНАВЧІ (РЕГІОНАЛЬНІ) СТУДІЇ

	223
<i>Zalas K.</i> Edukacja regionalna jako kluczowy element ruchu krajoznawczego w szkołach powszechnych ii Rzeczypospolitej.....	224
<i>Бакалейко В., Маковецька Л.</i> Соціальна сфера депресивної території (на матеріалах Демидівського району Рівненської області).....	224
<i>Влах М.</i> Персоніфікований підхід в українському історико-географічному країнознавстві.....	230
<i>Клапоуцак І., Гавришок Б.</i> Розвиток водного туризму на теренах Східної Галичини у 20-30-х роках ХХ століття.....	237
<i>Гавришок Б., Лісова Н.</i> Аграрне природокористування на теренах Теревоблянського району Тернопільської області.....	242
<i>Гулик С., Гулик О.</i> Сучасна структура сільськогосподарських антропогенних ландшафтів Тернопільського району.....	248
<i>Добрянський В., Плоцанський П.</i> Про обстеження печер на території природного національного парку «Дністровський каньйон» в Заліщицькому районі.....	253
<i>Заблоцький Б.</i> Сучасні зміни в структурі сільськогосподарських технічних культур Тернопільської області: причини, проблеми, перспективи.....	268
<i>Мацко Н.</i> Єврейська громада містечка Гусятин (кінець ХV – перша половина ХХ ст.).....	276
<i>Пушкар О., Пушкар І.</i> Медико-географічні особливості поширення захворювань на території Тернопільської області.....	285
<i>Ситник О., Хлевнюк О.</i> Туризм як чинник розвитку старопромислових районів.....	289
<i>Смик О., Єремія Г.</i> Подієвий туризм як перспективний напрям розвитку туристичної індустрії (на прикладі Чернівецької області).....	300
<i>Шаблій О.</i> Про доцільність організації приміських туристичних пізнавальних маршрутів (на прикладі маршруту Тернопіль – Біла – Великий Глибочок – Курівці).....	306
<i>Кузик С., Борсук Ю.</i> Значення транспорту Львова у розвитку міжнародного туризму.....	310
VARIA	314
<i>Василевська А., Сампара О.</i> Детермінанти виникнення бідності в Україні та шляхи їх подолання.....	315
<i>Яроменко О., Гриценко Т.</i> Географічний аналіз загальної середньої та позашкільної освіти Рівненщини.....	322

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ
ТУРИЗМУ**

кровообігу (32,9%), захворювання органів дихання (21,2 %), а також хвороби органів травлення (9,6 %).

Список використаних джерел:

1. Смірнова В.Л. Порівняльний аналіз основних показників захворюваності населення Тернопільської області / В.Л. Смірнова, Н.Я. Панчишин, О.Н. Литвинова // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2014. – №4 (62).

2. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. 2017. – Тернопіль: Комунальна установа Тернопільської обласної ради «Інформаційно-аналітичний центр медичної статистики». – 2018. – 111 с.

3. Форма звітності № 12 «Звіт про захворювання, зареєстровані у хворих, які проживають у районі обслуговування лікувально-профілактичного закладу за 2009–2018 роки».

ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

¹*Олексій Ситник, к. геогр. наук, доцент*

²*Ольга Хлевнюк, директор*

¹*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань, Україна,*

²*Гайворонський районний краєзнавчий музей, м. Гайворон, Україна
sytnykuman@gmail.com, rkmhayvoron@ukr.net*

Старопромисловий район – територія, що має специфічні, інколи лише їй належні ознаки: здебільшого чіткі часові й просторові межі, що дає можливість прослідкувати процес її розвитку, особливості й етапи формування структури антропогенних (переважно техногенних) ландшафтів, їх екологічний стан тощо [4]. Це надзвичайно складні природно-господарські утворення, формування яких може тривати десятиліттями або й століттями, вони потребують детальних суспільно-географічних досліджень для переходу до гармонійного інноваційного розвитку [11, 12]. Досить часто ототожнюються поняття «старопромисловий» і «староосвоєний». Проте, вони не ідентичні, адже старопромисловий район може бути як складовою староосвоєного району, а може формуватися й функціонувати самостійно. До старопромислових районів варто відносити не лише ті райони, де виробництво сформувалося дуже давно, а також ті території, що набули досить активного розквіту в період перших довоєнних п'ятирічок.

В Україні типовими старопромисловими районами є Донбас та Промислове Придніпров'я. Виділяються окремі території з рисами старопромислових районів у межах Центральної України, Поділля, Галичини тощо. Їх часто ототожнюють із депресивними територіями, для яких характерна наявність гострих екологічних та соціальних проблем, зумовлених розташуванням значної кількості екологонебезпечних чи ресурсоємних підприємств із застарілими фондами і технологіями. Проблематика депресивності набула особливої актуальності в Україні в др. пол. 90-х рр. ХХ ст., оскільки саме в цей час почали істотно наростати територіальні диспропорції.

Не дивлячись на політичні, соціальні й економічні зміни в країні, старопромислові райони й досі лишаються опорними і високорозвиненими серед інших територій за окремими економічними показниками, накопиченим потенціалом. Тобто, вони продовжують виконувати функції, які сприяють реалізації загальнодержавних цілей. При цьому власні потреби цих районів, зокрема, створення сприятливих умов життєдіяльності населення, часто лишаються осторонь [3].

В Україні, де старопромислові райони мають специфічну, значною мірою радянську історію, усвідомлення необхідності їх реструктуризації прийшло разом із геополітичними змінами, переходом до ринкових механізмів господарювання, і вимагає формування та реалізації зваженої державної та регіональної політики щодо заохочення до структурної модернізації їх економіки.

До складу старопромислових районів варто віднести Гайворонський район Кіровоградської області, який має риси та особливості одночасно староосвоєного і старопромислового районів. За попередніми дослідженнями цю територію було визначено, якій притаманні риси старопромислових районів і зазнала потужних антропогенних змін, що виявляється у наявності на обмеженій території великих кар'єрів, відвалів пустої породи, дорожніх об'єктів, гідротехнічних споруд, житлових і технологічних будівель тощо [5, 6, 17].

Гайворонський район розміщений на заході Кіровоградської області, належить до міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України, території багаті на історичні події та різноманітні природні ресурси, що, власне, і визначило тенденції його освоєння та сучасного стану.

Особливість досліджуваної території також полягає у її розміщенні в межах південної частини Західно-Придніпровської

денудаційної височини, віднесеної згідно схеми фізико-географічного районування України до Середньобузької височинної фізико-географічної області. На ландшафтне різноманіття, наявність покладів мінеральних ресурсів та значних родовищ рідкісних корисних копалин у межах Гайворонського району значною мірою впливає його належність до різних структур Українського (кристалічного) щита [10].

У Гайворонському районі на початку ХХ ст. були відкриті потужні поклади графітових руд, мігматитів, чарнокітів, каоліну. Саме доступні поклади корисних копалин, досить зручне географічне положення, прокладання залізниці вузької колії (кін. ХІХ ст.), а згодом і широкої колії, формування відповідної інфраструктури сприяло інтенсивному розвитку гірничодобувної промисловості. Водночас, ґрунтово-кліматичні умови, наявність потужної водної артерії – р. Південний Буг, давали можливість займатись багатогалузевим сільським господарством.

Всі ці означені чинники свого часу історично сприяли зародженню й функціонуванню промислових об'єктів, які мали і мають велике значення для економічного розвитку і піднесення не лише Гайворонського району, а й нашої країни загалом, перетворення його на унікальну територію з притаманними рисами, які і до сьогодні визначають окремі напрямки спеціалізації господарського комплексу.

Виявлені археологічні знахідки свідчать, що Гайворонський район можна віднести до території давнього освоєння. Зокрема, формування на безіменному острові на р. Південний Буг між теперішніми м. Гайворон та с. Сулгутово промислового осередку, ранньослов'янського металургійного центру науковці відносять до VI-VII ст. н. е. Цю пам'ятку археологи розглядали як виокремлений центр металургійного ремесла з високим рівнем технологічності й широким масштабом виробничої діяльності. Своєю продукцією острів забезпечував не тільки потреби власного поселення, а й поширював залізо як напівфабрикат далеко за його межами.

У другій половині ХІХ ст. на Прибужжі починає розвиватись цукрова промисловість, споруджуються водяні млини, винокурні, пивоварні, цегельні заводи. Виникла потреба у забезпеченні зростаючих обсягів транспортних перевезень, що сприяло будівництву вузькоколійної залізниці [7]. Таким чином, потужним поштовхом у розвитку господарського комплексу досліджуваної території стало прокладання залізниці вузької колії (750 мм), яку згодом стали називати «Гайворонська вузькоколійка», а у наш час – «Подільський

трамвай». Гайворонська вузькоколія була складовою однією з найбільших мереж вузькоколіїних залізниць, що у роки свого піднесення пролягала територією сучасних п'яти областей України і сусідньої невизнаної держави Придністров'я (де-юре – частина Молдови). Вузькоколіїний гігант в перші десятиліття ХХ ст. нестримно розвивався. До кінця 1950-х рр. Гайворонська мережа досягла пікової точки свого розвитку [7]. Дякуючи розвитку вузькоколіїнки, кінець ХІХ ст. став визначальним у житті мешканців Прибузького краю і сприяв, власне, формуванню Гайворона як важливого транспортного вузла, а згодом і промислового центру.

Із розвитком залізниці безпосередньо пов'язана історія ПАТ «Гайворонський тепловозоремонтний завод», підприємства, яке здійснювало ремонт паровозів (до 1974 р., відремонтовано понад 10 тис.) і тепловозів (з 1958 р.) вузької (750 мм) колії, що визначало галузеву й територіальну спеціалізацію Гайворонщини. З 1997 р. завод, після реконструкції під'їзних шляхів, освоїв капітальний ремонт локомотивів широкої колії різних модифікацій.

Найбільш знаковою подією, що сприяла піднесенню економічного розвитку Гайворонського району, визначила його спеціалізацію на тривалий час і наділила територію рисами старопромислового району, стало відкриття покладів і згодом розробка графітової руди у 1920-х рр. поблизу с. Завалля.

На сьогодні добуванням і переробкою графітової руди займається Заваллівський графітовий комбінат.

Перше обстеження покладів графітовмісних порід в районі Побужжя було проведене у 1921-1924 рр. і через п'ять років розпочалося будівництво збагачувальної фабрики, яка почала працювати у листопаді 1934 р, а з 1937 р. вступила в дію шахта з видобутку графітової руди, прокладалися під'їзні шляхи, підземні комунікації [17]. У 70-і рр. ХХ ст. підприємство виробляло майже 80% кристалічного графіту СРСР і перетворилося в центр науково-технічного прогресу галузі [6]. Заваллівський графітовий комбінат задовольняв потреби господарства у графітовій продукції, країна відмовилася від її імпорту, заощаджуючи 6 млн. карбованців і понад 1 млн. дол. США на рік. Продукція підприємства експортувалась майже в 20 країн світу. Проводилась ґрунтовна науково-дослідна робота [17]. Завдяки розвитку графітодобувної галузі у 1957 р. Заваллю був наданий статус селища міського типу.

Крім добування графітової руди чільне місце в Гайворонському

районі належить розробці мігматитів. З 1938 р. почався відлік Гайворонського спеціалізованого кар'єру як гірничого підприємства з видобутку та переробки каменю відкритим способом [19].

Упродовж двох десятиліть містоутворюючим підприємством Гайворона був завод «Актан», заснований у 1969 р. як філія Харківського заводу «Радіодеталь», що спеціалізувалась на виробництві компонентів для радіоелектронної промисловості. За роки свого існування завод «Актан» збудував 7 житлових багатоповерхових будинків, дитсадок, їдальню, очисні споруди, побутові каналізації з міським каналізаційним колектором, водозабір та водогін питної води, від котельні підприємства надавалась теплова енергія місту.

У 1964 р. вступила в дію Гайворонська ГЕС, яка забезпечувала електроенергією підприємства й господарства Гайворона та району.

Таким чином, упродовж декількох десятиліть спостерігався інтенсивний економічний розвиток Гайворонського району. В його межах сформувались 3 промислових пункти з підприємствами, які визначали їх спеціалізацію: м. Гайворон – транспортний вузол, машинобудування, харчова та гірничо-добувна промисловість; смт. Завалля – гірничо-добувна промисловість; смт. Салькове – харчова та гірничо-добувна промисловість.

80-90-і рр. ХХ ст. стали випробувальними для Гайворонського району, пов'язані із політичними, соціальними і економічними змінами в країні.

Після розпаду СРСР і утворення суверенних держав порушилися господарські зв'язки між республіками, галузями, окремими підприємствами. Почастішали збої в роботі знакових заводів, промислових об'єднань. На побутовому рівні це позначалось нестачею продуктів харчування й промислових товарів.

Втрачав позиції монополіста з ремонту рухомого складу для залізниці вузької колії ГТРЗ. Через неефективність державного управління та фінансову кризу, підприємство опинилось на межі закриття. Враховуючи, що Гайворонський тепловозремонтний завод остаточно не втратив інвестиційну привабливість, восени 2017 р. ПАТ «ГТРЗ» стало приватним підприємством.

У 90-і рр. ХХ ст. також настав переломний момент у розвитку Заваллівського графітового комбінату та селища. З розпадом Радянського Союзу на внутрішньому і міжнародному ринках різко знизився попит на заваллівський графіт. Багато споживачів переорієнтувались на дешеву і нижчої якості китайську графітову

рудю, що відповідно призвело до зменшення випуску вітчизняної продукції, погіршення матеріально-технічної бази комбінату та призупинення соціально-економічного розвитку смт. Завалля.

У 1994 р. розпочався процес приватизації Сальківського цукрового заводу. Через неефективний менеджмент та постійні зміни власників контрольного пакету акцій виробництво цукру скорочувалось, а завод занепадав і згодом був визнаний банкрутом. Закриття цукрового заводу спричинило масове безробіття серед мешканців Салькового та поступовий занепад селища.

Негативні тенденції в економіці також вплинули на роботу Гайворонського спеціалізованого кар'єру. Зниження попиту на продукцію призвели до скорочення виробництва, відповідно і до скорочення кількості працівників, жорсткої економії палива, електроенергії, матеріальних ресурсів. Виробляли лише ту продукцію, яку потребував споживач, вивчались методи гнучкого господарювання, що дозволило відвернути руйнацію підприємства [19].

Проте, еволюція старопромислових районів показала, що в їх трансформації визначальну роль відіграє система інвестування, яка, в одному випадку, може призвести до інерційного сценарію розвитку, тобто «консервації» технологічної відсталості території, а в іншому – до ефективного заміщення чи, як мінімум, ефективною реструктуризації галузей старої індустрії [2].

Зрозуміло, що процеси модернізації та реконструкції діючої системи господарювання в Гайворонському районі вимагали потужних капіталовкладень та реорганізації, що з величезними труднощами втілювались в життя.

Проте, іншого виходу не було і немає на сьогодні відносно повноцінної роботи Заваллівського графітового комбінату, що дає змогу відновлювати колишні позиції Гайворонського району. Вагомою перевагою для відродження Заваллівського графітового комбінату є висока, на рівні найвищих світових стандартів, якість графіту Іноземні та вітчизняні інвестори надали інвестиції для розвитку комбінату, що сприяло відновленню, а згодом і приросту виробництва продукції підприємства [17].

З реструктуризацією виробництва Гайворонського спеціалізованого гранітного кар'єру почалось відродження підприємства, що стало також знаковим для Гайворонського району [19].

Враховуючи геологічну будову, останні десятиріччя визначались відкриттями нових родовищ корисних копалин, відновленням й

розширенням видобувних робіт на наявних кар'єрах, що дозволяє зберегти галузеву спеціалізацію району й економічний розвиток. Перспективними для подальшої розробки є родовища: чарнокітів (Заваллівське), каолінів (Вікненське), золота (Чемерпільське), графітової руди (Південно-Хашуватовське й Сабатинівське), поклади сировини для отримання абразивного гранату, скельна порода, придатна для виробництва щебеню та каменю-буту, запаси суглинків і глини, у відпрацьованих хвостосховищах Заваллівського гірничозбагачувального комбінату накопичено понад 50 млн. т. хвостів збагачення, які можуть бути використані для дорожнього будівництва; виробництва пінобетону, силікатної цегли тощо. Відкриті запаси високоякісних питних та лікувальних вод.

За попередні роки в Гайворонському районі сформували досить широко розвинена соціальна інфраструктура, а саме: готелі, комфортні садиби місцевих мешканців, заклади харчування, водна станція, бази відпочинку, дитячий табір. Поблизу проходять автомагістралі Київ-Одеса, Стрий-Кіровоград-Знам'янка та територіальні дороги, які сприяють зручному сполученню із Одесою, Києвом, Кіровоградом, Вінницею, Львовом, Харковом, Черкасами та іншими містами. У м. Гайворон розташована залізнична станція, що дає підставу вважати цей населений пункт потужним транспортним вузлом [5].

Незважаючи на можливі перспективи реорганізації та розвитку гірничодобувної та машинобудівної галузі в регіоні, на території досліджуваного старопромислового району доцільним, на нашу думку, буде впровадження різноманітних різновидів туризму, що дозволить по-іншому оцінити перспективи Гайворонщини [5, 17].

Після проведення Євро-2012 наша країна загалом і окремі її території отримали можливість відновити позитивний імідж привабливих туристичних регіонів. Гайворонський район має значний, але не «розкручений» туристичний матеріал. Практично у кожному населеному пункті наявні природні та історико-культурні пам'ятки, що потребують популяризації та зможуть у майбутньому приваблювати відвідувачів, існує розгалужена система невеликих регіональних музеїв з власними чудовими колекціями. Навколо цих місцевих осередків культури необхідно створювати ексклюзивні місця, що сприятиме розвитку внутрішнього туризму [14,18].

Найбільш видовищними та вражаючими в Гайворонському районі є об'єкти індустриального туризму та геотуризму. Індустриальний туризм визначається як вид активного туризму, зосередженого в

промислових районах і має на меті споглядання індустріальних ландшафтів, ознайомлення з витворами індустріальної архітектури, відвідування як функціонуючих, так і непрацюючих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів. Відповідно до генезису об'єктів відвідування розрізняють два основних підтипи індустріального туризму: гірничопромисловий та фабрично-заводський. Таких об'єктів у Гайворонському районі нараховується достатньо.

Важливим завданням популяризації геотуристичних об'єктів є включення їх до маршрутів міжнародного туризму. Відвідування кар'єрів з науковою метою передбачає: вивчення штучних геологічних розривів; збір колекцій гірських порід і мінералів різних геологічних верств; дослідження антропогенних та натурально антропогенних форм рельєфу [8]. Щодо Гайворонського району Кіровоградської області, то упродовж останніх років розвитку туризму приділяється значна увага, але не стосовно геотуристичних атракцій. Екскурсії геологічними та геоморфологічними об'єктами проводяться переважно для фахівців, студентів геологічних та географічних спеціальностей. Гайворонщина досить приваблива для організації геотуристичних екскурсій, вони будуть змістовними, насиченими достатньою кількістю цікавого і різнопланового матеріалу [5,18].

Залежно від функціонування та морфогенетичних ознак можна виділити такі напрями використання різноманітних об'єктів Гайворонського старопромислового району у туристсько-екскурсійній справі: *історичний* (відображення історії населених пунктів, яка пов'язана із розвитком гірничо-видобувної діяльності); *культурологічний* (об'єкти матеріальної культури, сформовані в результаті діяльності промислових підприємств); *виробничо-технологічний* (знайомство із застосовуваними виробничими технологіями). Під час розробки туристичних маршрутів особливу увагу варто звертати на антропогенні форми рельєфу, пов'язані: з будівництвом автомобільних доріг і залізниць; об'єктами гірничо-видобувної промисловості; гідроенергетикою тощо.

Чинниками розвитку індустріального, геотуризму, як і інших видів туризму, є подальший розвиток інфраструктури, інформаційне забезпечення та безпека туристів [9].

Одним із можливих шляхів стабілізації та поліпшення ситуації в Гайворонському старопромисловому районі є використання місцевих рекреаційних ресурсів, комбінація яких вдало поєднана на території

населених пунктів та прилеглих територіях, але комплекси рекреаційних можливостей розташовуються нерівномірно і якість їх нерівноцінна. У створенні та благоустрої рекреаційних зон виникає ще багато проблемних питань [5].

Важлива роль у безпосередньому залученню інвестицій у населені пункти Гайворонського старопромислового району належить власне містечкам, якими є Гайворон, Завалля, Салькове, Хашувате. Їхня інвестиційна привабливість визначається дією системи чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру [13]. Також важливим є врахування суспільно-географічних особливостей самої території регіону – економіко-географічного положення, природно-ресурсного потенціалу та геодемографічного потенціалу, галузевої й територіальної структури господарства [16]. Головним завданням регіональної інвестиційної діяльності є збалансованість дій регіону та інвестора для максимальної ефективності обох сторін.

Отже, старопромислові райони, до яких варто відносити Гайворонський район, мають низку проблем, основна з яких – диспропорція у розвитку окремих сфер життєзабезпечення. Гострота проблем підсилюється сьогодишньою незбалансованістю ринкових перетворень в різних сферах; низьким рівнем використання новітніх технологій; високим рівнем зношеності основних фондів; безробіттям; низьким ступенем інвестиційної активності.

З точки зору туристичної привабливості, жителям Гайворонського району є чим пишатись і приваблювати туристів, створювати пропозиції різного тематичного спрямування з метою формування та подальшого позиціонування на національному туристичному ринку місцевих туристичних продуктів.

Розвиток туристичної галузі на Гайворонщині передбачає ефективне використання природних та історико-культурних туристичних ресурсів, що має супроводжуватись відповідною інфраструктурою у виробничій та невиробничій сфері економіки, дозволить зробити їх інформаційно-доступними для жителів Кіровоградської та інших областей України, а також іноземних громадян – гостей нашої країни. Гайворонський район має можливість зайняти серйозні позиції за привабливістю туристичних та екскурсійних потоків, посилюючи конкурентні переваги відповідними чинниками.

Список використаних джерел:

1. Атлас : Геологія і корисні копалини України. М-б 1:5000000 / гол. ред. Л. С. Галецький. – К., 2001. – 168 с.

2. Глонти К. М. Старопромышленные регионы: проблемы и перспективы развития. Проблемы федерализма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://regionsar.ru>

3. Гукалова І. В. Старопромислові регіони: підходи до визначення і проблеми розвитку в контексті якості життя населення / І. В. Гукалова // Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17-19 жовтня 2011р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.

4. Денисик Г. І. Старопромислові райони – провісники формування антропогенної ландшафтної сфери землі / Г. І. Денисик // Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17-19 жовтня 2011р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид – во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.

5. Дериземля Н. О. Географічні умови формування Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району / Н. О. Дериземля, О. І. Ситник // Природничі науки і освіта: зб. наук. пр. природн.-географ. фак.-ту. – Умань : Видавець «Сочінський», 2011. – 168 с.

6. Дериземля Н. О. Оцінка рівня соціально-економічного розвитку смт. Завалля Гайворонського району Кіровоградської області / Н. О. Дериземля, О. І. Ситник // Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17-19 жовтня 2011р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.

7. Злобін І. В. Оцінка використання потенціалу старопромислових регіонів України / І. В. Злобін // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2008. – Ч.1. – С. 287–293.

8. Казакова Т. А. Екологічний та науковий туризм в структурі індустріального туризму / Т. А. Казакова // Теоретичні, регіональні, прикладні напрямки розвитку антропогенної географії та геології: матер. Третьої Міжн. наук. конф. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 308 с.

9. Копер Н. Є. Перспективи розвитку індустріального туризму у Вінницькій області / Н. Є. Копер, В. Р. Зеленчук // Туризм як фактор розвитку регіону: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2011. – 195 с.

10. Маринич О. М. Фізична географія України / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – К. : Знання, 2006. – 512 с.

11. Матросов В. Д. Реструктуризація вугільної галузі в

старопромислових районах: проблеми та перспективи / В. Д. Матросов, І. М. Овчарова // Суспільно-, фізико-географічні та геоecологічні проблеми старопромислових районів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17 – 19 жовтня 2011р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ: Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.

12. Мельник І. Г. Старопромислові райони: типологічні риси і класифікація / І. Г. Мельник // Суспільно-, фізико-географічні та геоecологічні проблеми старопромислових районів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17 – 19 жовтня 2011р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.

13. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні : навч. посібник / А. С. Музиченко. – К. : Кондор, 2000. – 406 с.

14. Пацюк В. С. Потенціал промислових регіонів України щодо розвитку індустріального туризму / В. С. Пацюк // Туризм як фактор розвитку регіону: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2011. – 195 с.

15. Романюха А. М. Ступени роста. К пятидесятилетию выпуска первой продукции Завальевским графитовым комбинатом Кировоградской области. / А. М. Романюха. – Кировоград. : Райтипография, 1984. – 12 с.

16. Себенцов А. Б. Географические проблемы инвестиций в хозяйственное развитие регионов Российского Севера: дис. канд. геогр. наук: 25.00.24 / А. Б. Себенцов (место защиты: Моск. пед. гос. ун-т). – Москва, 2007. – 253 с.

17. Ситник О. І. Заваллівський графітовий комбінат – невід’ємна складова антропогенних ландшафтів Правобережної України / О. І. Ситник, Н. О. Дериземля // Індустріальні засади вирішення регіональних проблем матер. Міжн. наук.-практ. конф. – Кам’янець-Подільський, 2010. – С. 36 – 38.

18. Ситник О. І. Об’єкти геотуризму Гайворонського району Кіровоградської області як чинник привабливості території / О. І. Ситник, О. Я. Хлевнюк, В. П. Ніколаєвський // Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму і рекреації в регіонах України: матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. – Кропивницький, 2018. – С. 369 – 379.

19. Янголенко В. В. Камінь і люди. Нариси з історії гірничого підприємства / В. В. Янголенко. – Вінниця, 2008. – 180 с.

20. Яничер Н. Н. Выписка из отчета «О детальной разведке Завальевского месторождения графита в Гайворонском районе Кировоградской области УССР за 1971 – 1982 гг. с подсчетом запасов в 20 томах » / И. Ф. Муштенко, Н. Н. Яничер. – Кировоград : Райтипография. – 1984. – 243 с.